

โส โว มมจฺเจยฺน สตุลา ธรรมและวินัยนั้น เป็นศาสดาแห่งท่านทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเราผู้ตลาคคดังนี้ แล้วจึงตรัสสั่งให้ภิกษุทั้งหลาย เรียกร้องซึ่งกันและกันว่า ภนฺเต หรือ อาวุโส ตามฉันทผู้แก่หรืออ่อนพรรษา โดยควรแก่คารวโหวาร ในอวสานกาล ได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ประทานปัจฉิมโอวาทเป็นครั้งที่สุดว่า **หนฺตทานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามี โว วยธฺมา สงฺขารา**

สมเด็จพระสังฆราช

เนาสัญญาณาสัญญาयคนะ แล้วทรงเข้าสัญญาเวทยิตฺติโรธสมาบัติ ดับจิตต-สังขาร คือสัญญาและเวทนา ครั้งนั้นท่านพระอานนทเถรเจ้า ได้เรียนถามท่านพระอนุรุธเถระว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้วหรือ พระผู้เป็นเจ้าของนุรุธตอบว่า ยังไม่ปรินิพพานก่อน พระองค์ทรงเข้าซึ่งสัญญาเวทยิตฺติโรธสมาบัติ. สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จอยู่ในนิโรธสมาบัติแล้ว เข้าสู่

สมเด็จพระสังฆราช

สมัย ด้วยประการฉะนี้. และเมื่อสมัยพร้อมกับปรินิพพานกาลแห่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ท้าวสหัมบดีพรหมได้กล่าวคาถาแสดงสังเวชและเลื่อมใสแห่งคนว่า

สพฺเพว นิกฺขิปิสุสฺนฺติ	ภูตา โลเก สมุสฺสยํ,
ยตุล เอตาทิส สตุลา	โลเก อปฺปฏิปุคฺคโล

สมเด็จพระสังฆราช

ธรรมคา ย่อมเกิดขึ้นและดับไปไม่ยั่งยืนมั่นคง ดำรงถาวรอยู่ได้ ความระงับสังขารเสียได้เป็นสุข.

ฝ่ายท่านพระอนุรุธเถระได้กล่าว ๒ พระคาถาว่า

นาหุ อสุสาสปฺสุสาโส	จิตฺตจิตฺตสฺส ตาทิโน
อนนฺนุโข สนฺติมารพฺภ	ยํ กาลมกฺริ มฺหิ

สมเด็จพระสังฆราช

ตทาสิ ยํ ภิสนํ
ตทาสิ โลมหํสนํ
สพฺพาการวรูเปเต
สมฺพุทฺธฺเ ปรีนิตฺพุเต
มีความว่า เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ประกอบด้วยอาการอันประเสริฐทั้งปวงดับขันธปรินิพพานแล้ว มหัศจรรย์อันให้สยดสยอง สะดุ้งหวาด และให้โลมชาติชูชัน ได้เกิดมีแล้ว ณ ครั้งนั้น ปรากฏแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.

สมเด็จพระสังฆราช

แห่งสุดคติและนิพพาน ด้วยอำนาจแห่งอัปมาทธรรม โดยกาลเป็นนิจนรินทร์ ด้วยประการฉะนี้.

อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ
ความว่า
คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนท่านทั้งหลาย
สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา
ท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเกิด
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
พระองค์ทรงรวบรวมศาสโนวาททั้งหมดที่ได้ประทานตลอดกาล
๔๕
พรชยานั้นลงในความไม่ประมาทอันเดียว
ประทานแก่พุทธบริษัทในอวสานกาล
ด้วยประการฉะนี้.

สมเด็จพระสังฆราช

เนาสัญญานาสัญญาคนะ อากิญจัญญาคนะ วิญญาณัญญาคนะ อากาสนัญญาคนะ เป็นปฏิโลมถอยหลังดังนี้แล้ว เข้าสู่รูปาพจรณาทัง ๔ เป็นปฏิโลมตามลำดับ คือ จตุตถณาน ดคฺยณาน ทฺตฺยณาน ปฐมณาน แล้วทรงกลับเข้าสู่ทฺตฺยณาน ดคฺยณาน จตุตถณาน (จตุตถณานา วุฏฺจทิตฺวา) ครั้นเสด็จออกจากจตุตถณานแล้ว ก็ปรินิพพานในลำดับแห่งการพิจารณาองค์แห่ง

สมเด็จพระสังฆราช

ตลาคโต พลปฺตุโต
สมฺพุทฺโธ ปรีนิตฺพุโต.

ความว่า บรรดาสัตว์ทั้งปวงล้วนหน้า ไม่มีเหลือในโลก ล้วนจะทอดทิ้ง ซึ่งร่างกายไว้ถมปรฐุฑิ ในโลกไรเล่า แต่องค์พระตลาคคเจ้าซึ่งเป็นพระบรมศาสดาทรงพระคุณอันใหญ่หลวงเช่นนี้ ไม่มีผู้ใดจะเปรียบปาน ทรงเป็นพระสยัมภูตรัสรู้โดยลำพังพระองค์เอง ถึงซึ่งกำลังคือทศพลญาณแล้ว ยังมีถาวรมั่นคง

สมเด็จพระสังฆราช

อสลฺลเเลน จิตฺเตน	เวทนํ อหฺมวาสยิ
ปฺชฺโขตฺสฺเสว นิตฺฺพานํ	วิโมกฺโข เจตฺโส อหุ

สมเด็จพระสังฆราช

มีความว่า พระพุทธเจ้ามีจิตอันยังมั่นคงที่ไม่หวั่นไหวในโลกธรรมทั้ง ๘ ลมอัสสาสะ และปัสสาสะ ดับสิ้นไม่มีแล้ว พระมุนีโลกนามมิได้หวั่นไหว สะท้านด้วยมรณกรรมอันใดอันหนึ่ง ทรงปรารถทำซึ่งสันติความระงับ ทรงทำ

สมเด็จพระสังฆราช

ท่านทั้ง ๔ องค์ได้กล่าวคาถาแสดงความสังเวชแห่งตน
ด้วยประการฉะนี้.
ก็แลกลาแสดงเรื่องปรินิพพานแห่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น
ควรเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวชและไม่ประมาทของสาธุชนผู้สดับโดยเป็นอนิจจา-ทิธรรม
หยั้รู้สภาวะแห่งสังขารว่า ล้วนเป็นของมีความแปรผัน
เสื่อมสิ้นไปไม่ถาวรมั่นคงอยู่ได้เป็นธรรมดา
พราะว่าอุปาทินกสังขารร่างกาย ที่มีเวทนา

แต่นั้นพระองค์มิได้ตรัสอะไรอีกเลย
ทรงทำปรินิพพานกรรม ด้วยอนุปปุพพิหารทั้ง ๙
ดังที่พระธรรมสังคาคทเถรเจ้าแสดงไว้ดังต่อไปนี้
ถ้าดับนั้น
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเข้าปฐมณาน
ทุตฺยณาน
ดคฺยณาน
จตุตถณาน
ครบูรปาวจรสมาบัติทั้ง ๔
คตามลำดับดังนี้แล้ว
เข้าอรูปสมาบัติทั้ง ๔
ต่อไปตามลำดับ
คือ อากาสนัญญาคนะ
วิญญานัญญาคนะ
อากิญจัญญาคนะ

สมเด็จพระสังฆราช

จตุตถณานนั้นด้วยอนุปาทิสเสนิพพานธาตุในปัจฉิมยามแห่งราตรีวิสาขปุณณมี มหามงคลสมัย (ด้วยประการฉะนี้).

ครั้นเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้ว ก็บังเกิดมหัศจรรย์แผ่นดินไหว สะเทือนสะท้าน กลองทิพย์ก็บันลือลั่น สนั่นสำเนียงในอากาศ เป็นมหาโกลาหลในปัจฉิมกาล สำเร็จโดยธรรมทานิยม ให้เป็นไปในปรินิพพาน-

สมเด็จพระสังฆราช

ดำรงอยู่ได้ ยังมาดับขันธปรินิพพานเสียแล้ว
ควรจะสังเวชสลคนัก.

ฝ่ายท้าวโกสิยัเทวราชได้กล่าวคาถาว่า

อนิจฺจา วต สงฺขารา	อุปฺปาทยายธฺมฺมิโน
อุปฺปชฺชฺมิตฺวา นิจฺชฺชนฺติ	เตสํ วุปฺสโม สุโข

มีความว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ
มีความเกิดขึ้นและเสื่อมสิ้นไปเป็น

สมเด็จพระสังฆราช

แล้วซึ่งกาลอันใดอันพันวิสัยสามัญสัตว์
พระองค์มีจิตมิได้สะทกสะท้านหตุพรันพิริงต่อมรณธรรมเลย
ได้อดกลั้นซึ่งทุกขเวทนา
ด้วยสติสัมปชัญญะอันอุดม
ความพ้นแห่งใจด้วยอนุปาทิสเสนิพพานได้มีแล้ว
ประหนึ่งประทีปอันไพโรจน์ชัชวาลดับไปจะนั้น.

ฝ่ายพระอานนทเถรเจ้า ได้กล่าวคาถาว่า

สมเด็จพระสังฆราช

สัญญา
เจตนา
และ**วิ**ญญาณครองนี้
ย่อมตกอยู่ในวิสัยแห่งขรา
พยathi
มรณะ
ถ่ายเดียว
มิได้มีผู้ใดล่วงพ้นไปได้
แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ซึ่งเป็นผู้ประเสริฐในโลก
มิได้มีผู้ใดจะเปรียบปาน
ยังมาเสด็จดับขันธปรินิพพาน
มิถาวรดำรงอยู่ได้
ควรแล้วที่สาธุชนจะพึงมีความสังเวช
และ**ไม่**ประมาท
สวางหาอุบายที่พึงแก่ตนในทางกุศล
สัมมาปฏิบัติ
อันจะสำเร็จเป็นมรรคา

สมเด็จพระสังฆราช